

L. A. Něčiporenko: Buržoazní „sociologie konfliktu“

Praha, Svoboda-Pravda 1985, 132 s.

Překlad knihy L. A. Něčiporenka *Buržoazní „sociologie konfliktu“* (originál byl vydán v SSSR roku 1982, do češtiny přeložila Věra Urbánková) vychází ve společné edici nakladatelství socialistických zemí, nazvané *Kritika buržoazní ideologie a revizionismu*. Tomu pilně odpovídá zaměření a způsob zpracování tématu. Autorovi zřejmě nešlo o zcela vyčerpávající informaci o všech stránkách tzv. sociologie konfliktu, o všech jejích reprezentantech, ani o její všestrannou analýzu. Věnuje se především rozboru toho, z jakých třídních kořenů tato sociologie vyrůstá, jaké jsou její ideologické a světonázorové důsledky, v čem spočívá její protimarksistické zaměření a jaká je její úloha v současném politickém životě jak uvnitř kapitalistických zemí, tak v mezinárodním měřítku.

Pro prezentaci a kritické zhodnocení této tendence buržoazní sociologie volí Něčiporenko názory tří autorů, a to L. Cosera, R. Dahrendorfa a K. Bouldinga. Každému z nich věnuje samostatnou kapitolu. Coserovi kapitolu druhou, nazvanou *Mýty o sociálních konfliktech jako „stabilizátorech“ kapitalistického systému*, Dahrendorfovi kapitolu třetí, nadepsanou *Skutečný smysl „konfliktního modelu společnosti“* a Bouldingovi kapitolu čtvrtou, s názvem *Obecná teorie konfliktu: nároky a realita*. První kapitola, jak napovídá její nadpis *Aktualizace problému konfliktu v soudobé buržoazní sociologii*, vysvětluje genezi dané problematiky v buržoazním sociologickém myšlení a poukazuje na apologetickou funkci teorie konfliktu ve vztahu ke kapitalistické společnosti. Kniha kromě toho obsahuje stručný úvod objasňující příčiny zvýšeného zájmu buržoazní sociologie o tuto tematiku v posledních desetiletích, a neméně stručný závěr zdůrazňující neschopnost sociologie konfliktu adekvátně zachytit a vysvětlit skutečné příčiny rozporů, k nimž za kapitalismu dochází, a stát se tak teoretickým nástrojem jejich reálného, a nikoli pouze utopického řešení.

Postihnout sociální a gnozeologické příčiny zvýšeného zájmu buržoazních sociologů o problematiku sociálních konfliktů zhruba v posledních třiceti letech není příliš obtížné a sovětský autor vysvětluje tuto otázku zcela přesvědčivě. Zabývat se touto tematikou byli buržoazní autoři doslova donuceni narůstáním konfliktních situací ve vývoji rozvinutých kapitalistických společností zejména od druhé poloviny padesátých let, stejně jako v důsledku uznání skutečnosti, že v mezinárodním měřítku má protiklad dvou světových soustav dlouhodobý charakter a nelze se utěšovat mylnou nadějí (jak to činili někteří buržoazní politikové na přelomu čtyřicátých a padesátých let), že existence světové socialistické soustavy je snad pouze přechodná.

Protože však v té době v obecné buržoazní sociologické teorii převládající parsonsovský strukturální funkcionalismus považoval sociální konflikty za pouze okrajovou, dočasnou a svou podstatou patologickou, a tudíž negativní vlastnost jinak harmonického sociálního systému, byli ti z buržoazních sociologů, kteří k otázce konfliktů přistupovali realističtěji a viděli v nich integrální součást společenského života, nuceni parsonsovský model korigovat a v některých otázkách s ním vést i polemiku. V tom byl určitý prvek realismu této teorie, její racionální jádro. Byla to ovšem polemika vedená v rámci téže třídní orientace, týčž světonázorových východisek a koneckonců i sloužící týmž zájmům, tj. uchování buržoazního statu quo, i když v každém z obou případů poněkud jinými teoretickými i praktickými prostředky. Proto nepřekvapí, a L. A. Něčiporenko to v celém textu správně zdůrazňuje, že konečným cílem teoretiků konfliktu bylo spíše doplnění a rozšíření parsonsovské teoretické konstrukce než její úplná negace.

V této souvislosti nelze nezopakovat myšlenku, o níž jsem se zmínil již v jiné studii, že hned na počátku vývoje buržoazní sociologie, při jejím vzniku, spatěm s tvorbou jejích klasičů, jakými byli Comte, Spencer, Durkheim, Weber, Pareto i další autoři působící v devatenáctém a na počátku dvacátého století, se vytvořil model jejího pěstování, který v zásadních rysech působí dodnes a pod vlivem měnících se sociálních a gnozeologických podmínek prodělává pouze dílčí formální a obsahové modifikace. Mezi jeho základní znaky patří v podstatě idealistický výklad společenského života, konzervativní přístup k principům, na nichž je vybudována kapitalistická společnost a zřetelný odpor k jakýmkoli revolučním změnám, popírání třídního boje jako hybné síly třídně antagonistických společností a zdůrazňování konsensu, implicitní a někdy i explicitní polemika s klíčovými teoretickými a metodologickými tezemi marxismu, přičemž tato polemika může mít podle okolností buď podobu zásadního odmítání zmíněných tezí, nebo jejich selektivního přijímání, ovšem v patřičně revidované podobě, a konečně určitá abstraktnost, nekonkrétnost až formalismus závěrů o sociální realitě.

Přes jistou, často nadměrně zdůrazňovanou a někdy za přednos, „neschematic-

kého“ myšlení vydávanou vnitřní diferencovanost a pluralitu buržoazních sociologických směrů minulosti i dneška, jsou uvedené rysy výše zmíněného modelu tím, co z těchto směrů činí v podstatě pouhé modifikace v základních vlastnostech jednotného buržoazního myšlení. Proto také při bližší analýze — a recenzovaná kniha tuto analýzu provádí — zjistíme, že na první pohled tak nápadný rozdíl mezi strukturálně funkcionální teorií a teorií konfliktu svou podstatou tak zásadním rozdílem není.

Uveďme nyní na základě recenzované knihy v maximální zkratce, jak se projevují rysy výše zmíněného modelu pěstování buržoazního sociologického myšlení v tzv. sociologii konfliktu.

Teorie konfliktu je svou podstatou idealistická hlavně proto, že její různé modifikace vycházejí z teze, „že konflikty jsou konečnou úrovní vědomých lidí. Přitom se jako příčiny vyvolávající konflikty uvádějí nesoulad individuálních a společenských hodnot, nesoulad mezi očekáváním, praktickými záměry a činy osob, nepochopení vlastního jednání ve vztahu k druhým, všemožná nedorozumění, logické chyby a sémantické potíže v procesu komunikace vůbec, nedostatek a nekalitnost informací atd. Sociální střety se tak interpretují jako střety „konfliktních vědomí“ a za jejich hlavní příčiny se prohlašuje nedokonalost lidské psychiky, nesoulad mezi reálnou skutečností a představami o ní“ (s. 37). Objektivní, konečnou materiální povaha nejdůležitějších společenských kolizí kapitalistické společnosti, plynoucí z antagonismu výrobních sil a výrobních vztahů, je tak ignorována, a přeceňována je naopak úloha vědomí, vůle a emocí lidí. Logickým důsledkem tohoto pojetí pak je, že k odstranění sociálních konfliktů není nutná změna materiálních podmínek, ale lepší vzájemné pochopení mezi lidmi jako individui a mezi společenskými skupinami. Apologetický politický smysl tohoto závěru je zcela zřejmý.

Tím se dostáváme k druhému rysu teorie konfliktu, jímž je její konzervativismus a odpor k jakékoli revoluční změně. L. A. Něčiporenko o tom píše: „A přestože konfliktologické teorie a praktická doporučení, jež se vypracovávají na jejich základě, mohou sloužit ke zdokonalování forem a metod státní monopolistické kontroly, nicméně význam těchto teorií a doporučení vcelku nepřekračuje rámec známých koncepcí takzvaného „sociálního inženýrství“, které doporučuje vysloveně polovičatá a vůbec ne radikální řešení palčivých sociálních problémů soudobého kapitalismu“ (s. 21).

Revoluční třídní boj, a to je třetí typický rys teorie konfliktu, společný s jinými buržoazními sociologickými teoriemi, je zaměňován přizpůsobením jedinců a sociálních skupin vládnoucímu společenskému zřízení v zájmu jeho zdokonalení a upevnění. Pro Cosera je například přijatelný pouze takový konflikt, „který je charakterizován za prvé tím, že proti sobě stojí individua nebo skupiny sdílejí fundamentální principy existujícího sociálního systému, a za druhé tím, že konflikt nepřispívá ke zničení, ale k upevnění daného systému“ (s. 55).

Pokud jde o vztah k marxismu, prakticky ani jeden soudobý buržoazní sociologický směr, který si činí nárok na víceméně úplné zachycení sociální reality, píše Něčiporenko, nemůže pominout jeho ideové dědictví. Gesta uznání teoretických zásluh marxismu buržoazními autory se stala již zvykem. V recenzované knize je v této souvislosti uveden Coserův výrok, že Karel Marx je klasickým teoretikem konfliktu. Buržoazní teoretikové občas dosti obšírně uvažují o přínosu marxismu k sociologii konfliktu. Podstatné a rozhodující je však to, že i když slovy uznávají plodný heuristický princip marxisticko-leninské teorie, zásadně odmítají její materialistický obsah a zejména materialistickou dialektiku v její aplikaci na život společnosti.

Typickým rysem sociologie konfliktu je konečně také její abstraktnost a formalismus. Tak Coser chápe společnost mimo její skutečnou historii jako kterýkoli sociální systém s fatálně nevyhnutelnou sociální nerovností, věčnou psychologickou nespokojeností členů společnosti a z toho vyplývajícím napětím mezi individui a skupinami, s jejich smyslově emocionální, psychickou nervozitou, která se případ od případu projevuje v jejich vzájemných kolizích.

Něčiporenkova kniha v dané tematické oblasti nesporně splní záměr, který sleduje. Poučí širší kruhy zájemců, v čem podstata teorie konfliktu spočívá, jaká jsou její třídní a ideologická východiska i jakým politickým cílům slouží. Může být užitečná každému, kdo potřebuje mít základní přehled o tom, jakou světonázorovou úlohu hraje jeden z významných směrů soudobé buržoazní sociologie.

Zároveň je však třeba poznamenat, tak jak to výstižně před časem učinil K. Rychtařík v *Besedě za kulatým stolem* časopisu Sociológia, že „kritika buržoazních teorií by neměla končit odhalením jejich nedostatků. Měla by se dotáhnout až do pozitivního rozpracování dané problematiky“. V aplikaci na tematiku recenzované knihy to znamená, že nejpřesvědčivější kritikou a dialektickým překonáním buržoazní so-

ciologie konfliktu bude solidní, fundované a na faktech založené rozpracování marxisticko-leninské teorie antagonismů dnešního kapitalismu a konkrétní analýza rozporů současné socialistické společnosti. To ostatně v samém závěru knihy konstatuje i L. A. Něčiporenko, když píše: „... Je třeba ještě mnoho udělat pro odhalení dynamického mechanismu vzniku, regulování a řešení neantagonistických rozporů, vznikajících v životě socialistické společnosti. Úspěšné řešení těchto problémů přispěje ke zlepšení vědeckého řízení tohoto vývoje. Rozpracování teoretických problémů sociálního konfliktu má rovněž význam pro odhalování příslušných buržoazních koncepcí, pro jejich pádnou a účinnou kritiku“ (s. 126).

Jan Sedláček

Tři publikace o ekologicko-alternativním hnutí

Pavel Georgiev-Čavdar Palavejev: „Zelenite“ v političeskija život na FRG („Zelení“ v politickém životě NSR)

Sofija, Partizdat 1982, 105 s.

Szabó Máté: Zöldek, alternatívok, környezetvédök. Az ökológiai mozgalmak elmélete és politikája (Zelení, Alternativci, ochránci přírody. K teorii a politice ekologických hnutí)

Budapest, Gondolat 1985, 238 s.

„Zeljonyje“: ideologija i politika („Zelení“: ideologie a politika)

Moskva, Molodaja gvardija 1985, 190 s.

Problematika ekologicko-alternativního hnutí je v socialistických zemích studována jako součást mezinárodní dělnického hnutí a světového revolučního procesu. (IML ÚV KSSS, ASV ÚV KSSS i IMRD AV SSR), v NDR především jako součást široce založeného výzkumu současné etapy levicového radikalismu a dále v rámci studia sociálně reformistického hnutí, v BLR jsou tyto otázky dlouhodobě analyzovány v rámci politických teorií a výzkumu globálních problémů celosvětového vývoje, v MLR i PLR jsou především součástí výzkumu sociálního reformismu.

Výzkum masového demokratického hnutí a jeho politicky nejambicióznějšího ekologicko-alternativního proudu je zaměřen na důsledky ekonomické krize kapitalismu v sedmdesátých letech, na proměny v hodnotových orientacích obyvatelstva a strukturální změny v sociálním složení v západoevropských kapitalistických zemích (mj. vznik „nových středních vrstev“), na projevy organizované masové nedůvěry vůči hospodářskému a politickému systému v kapitalistických zemích (mj. alternativní hnutí). Toto zaměření se odráží i v prvních třech publikacích o ekologicko-alternativním hnutí, které byly vydány v socialistických zemích.

Publikace P. Georgieva a Č. Palavejeva, „Zelení“ v politickém životě NSR (Sofie 1982) je první monografií v socialistických zemích, která se systematicky zabývá ekologicko-alternativním hnutím v NSR a Zelenými. Práce je rozdělena do pěti kapitol. Místo „Zelených“ v politickém životě NSR (s. 5–26), *Ideologie a filozofie „Zelených“* (s. 27–40), *Protiválečné hnutí a „Zelení“* (s. 41–61), „Zelení“ proti rozmístění amerických raket (s. 62–83), „Zelení“ a marxismus (s. 84–101). V práci nevelké rozsahem a přes malý časový odstup od oficiálního založení Zelených (1980) se bulharským autorům zdařilo postihnout základní vývojové tendence uvnitř tohoto hnutí a podat až překvapivě plasticky, konkrétními fakty naplněný obraz jejich působení v NSR. Publikace představuje kritické zhodnocení ideových základů (zejm. s. 32–39), sociálně politické podstaty a praktického významu Zelených v NSR.

Práce maďarského autora Szabó Mátého *Zelení, Alternativci, ochránci přírody. K teorii a politice ekologických hnutí* (Budapešť 1985) je rozčleněna do čtyř kapitol.

V první kapitole *Politická ekologie* (s. 10–46) podává autor nástin vzniku a typologií ekologických teorií, analyzuje ekologické krizové teorie (mj. Meadows, P. R. Ehrlich, B. Commoner), teorie alternativních technologií a společnosti (E. F. Schumacher, I. Illich a d.), politické teorie ekologického hnutí (mj. A. Gorz) a na závěr vyhodnocuje vztah politické ekologie k tradicím klasických politických teorií (sociální utopie, romantika, anarchismus, liberalismus, socialismus, konzervatismus).

V druhé kapitole *Ekologická politika* (s. 47–81) provádí cenné srovnání forem působení ekologických hnutí ve třech zemích, USA, Francii a NSR.